

Dit jaar bleek weer eens dat niet alleen externe factoren het aantal broedparen van de oeverzwaluwen bepalen, maar de interne factoren in het broedgebieden een zeer belangrijke rol spelen. Op een aantal plekken verdwenen broedplekken, maar er deden zich ook weer nieuwe nestelmogelijkheden voor. Natuurlijke nestgelegenheid wordt als die er is, geprefereerd boven kunstwanden.

Dick A. Jonkers

De broedvogelpopulatie van de oeverzwaluw (*Riparia riparia*) in het Gooi en omgeving in 2003

Evenals in vorige jaren waren er weer broedplaatsen verdwenen, maar dienden zich toch gelukkig weer mogelijkheden aan voor de oeverzwaluwen om hun holen ergens uit te graven. Op een aantal plekken waar al jarenlang kolonies gevestigd waren, stortte een deel van de broedwand in, werd deze verstoord of raakten begroeid met allerlei kruiden. Eén en ander resulteerde in tien bezette locaties, twee meer dan in 2002.

Ieder jaar weer wordt duidelijk dat de bulk van het aantal nesten geconcentreerd zit in een aantal grote kolonies en tegelijkertijd ook hoe belangrijk het is dat daar op het moment van aankomst nestelmogelijkheden zijn. Het onderhouden van de plekken is een eerste vereiste. Een ander punt is de oplettendheid van leden van de vogelwerkgroep op rondvliegende oeverzwaluwen in het broedseizoen. De kans dat in die omgeving een kolonie aanwezig is, is dan zeer groot. Het is voor de vaste tellers onmogelijk het hele werkgebied te bestrijken, omdat ze door het voortdurende verdwijnen van de meestal tijdelijke nestelplekken op allerlei plaat-

Tabel 1. Kolonies van oeverzwaluwen in 2003 tussen Vecht en Eem

Locatie	Gemeente	Aantal nesten		Vestigingsplaats
		2003	2002	
Nieuwe Keverdijkse polder	Weesp	29	0	gronddepot
A1/A6	Muiderberg	27	115	zandwand
Naarderbos	Naarden	3	8	voormalige vuilstort
Naardermeent	Naarden	222	202	zandwand
Zanderij-west	Hilversum	60	115	zandwand
Haven Huizen	Huizen	19	10	zandwand
Vierde Kwadrant	Huizen	9	52	zandwand
Groeve Oostermeent	Blaricum	58	50	zandwand
Noordsingel	Eemnes	70	0	gronddepot
Raboos	Eemnes	121	61	kleiwand
Totaal		589	608	

sen, zelfs als die temidden van de bebouwing liggen, kunnen opduiken. Bouwprojecten, vaak niet ver van waterrijke plaatsen, komen hiervoor in aanmerking. Dit jaar zijn door de alertheid van enkele niet-leden twee nieuwe kleine kolonies ontdekt.

Kolonies

Dit jaar is de aanwezigheid van tien kolonies in het werkgebied vastgesteld, één meer dan in 2002 (Tabel 1). Zoals elk jaar verdwenen er ook weer. De verwachte verdwijning van de jarenlang achtereen bezette locatie uit de nieuwbouw in het Vierde Kwadrant in Huizen vond dit jaar plaats. Door de voltooi-

ing van de werkzaamheden in de haven van Huizen verdween ook daar de kleine kolonie. In beide gevallen vonden niet al te ver van de voormalige broedplaats nieuwe vestigingen plaats. De kolonie op het industrieterrein bij Hogenbirk in Eembrugge verdween doordat het gebied nu ongeschikt was. Het beeld van west naar oost was als volgt.

Dank zij de oplettendheid van een agrariër uit Weesp kwam de aanwezigheid van een nieuwe kolonie in de Nieuwe Keverdijkse Polder aan het licht. In de driehoek die ontstaan was door de aanleg van de spoorlijn voor

Oeverzwaluwen

Tekening: Elwin van der Kolk

de Gooiboog was grond in depot gezet om later in het daar te ontwikkelen natuurreserveaat te worden verspreid. Half mei waren in de wanden daarvan 29 nesten aanwezig. In overleg met de aannemer zijn toen een bord met tekst en sjalons (pilons?) geplaatst, hoog en roodwit geblokt, die duidelijk aangaven dat daar gedurende het broedseizoen niet meer gewerkt mocht worden.

Op de voormalige stortplaats bij het Naarderbos nestelden drie paartjes in een hele kleine wand, die voor 2002 ook al bezet was. Voor het broedseizoen waren hier en op twee andere plaatsen nog enkele tientallen meters wand afgestoken, omdat delen begroeid waren geraakt. Dit mocht niet baten, want de twee andere wanden bleven onbewoond. Het gronddepot waar vorig jaar werd genesteld was verdwenen.

Na de zeer goede resultaten in voorgaande jaren in de kolonie op het terrein van Rijkswaterstaat in de lus van de A1/A6 was de bezetting dit jaar bedroe-

vend. Bij de controle op 13 juni waren er slechts zeven nestholtes aanwezig. De nestwanden waren voor een groot deel ingestort, waardoor de noodzakelijke steiltes ontbraken. Toch zagen paartjes nog kans om in de overgebleven delen enkele weken later nog nesten uit te graven, want in juli waren op eens 27 bezette holtes aanwezig. Een reden temeer om kolonies ook later in het seizoen nog eens te controleren. Het is jammer dat de voorgenomen stabilisering van de wanden door het ontbreken van financiën nog niet was uitgevoerd.

In mei hielden zich veel oeverzwaluwen bij de wand in de Naardermeent op, maar lieten het nestelen afweten door de voortdurende aanwezigheid van een vos. Nadat rondom evenals in voorgaande jaren schrikdraad op de rasters rond de kolonie was aangebracht, durfden de oeverzwaluwen het aan om zich definitief te vestigen. Toen enkele weken daarna - in juni - de telling werd uitgevoerd waren maar liefst 222 bewoonde nesten aanwezig.

Door de aannemer te instrueren dat alle gronddepots die in de Zanderij (Hilversum) aanwezig waren voor het nieuwe ecoduct afgeschuind moesten zijn, werd voorkomen dat daar oeverzwaluwen gingen nestelen. De werkzaamheden hoefden hierdoor niet onderbroken te worden. De oeverzwaluwen waren nu gedwongen in de enkele jaren geleden speciaal afgestoken wand te gaan nestelen. Deze was voor het broedseizoen weer opnieuw in goede staat gebracht, omdat er stukken waren ingestort. Toen de kolonie werd geteld waren 60 broedparen aanwezig.

Er werd niet verwacht dat in de nieuw ingerichte haven van Huizen nog oeverzwaluwen tot broeden zouden komen. Groot was dan ook de verrassing toen in een afgekald wandje van ongeveer 50 cm hoog aan de oostzijde van één van de als compensatie voor broedvogels aangelegde eilandjes een kolonie van 19 broedparen werd ontdekt. Zij hadden hun holen net onder de circa 20 cm dikke en per abuis op het eilandje aangebrachte afdeklaag van zwarte grond in het 'witte' zand gegraven. Om met Cruyf te spreken: "Elk nadeel hep zijn voordeel". Een andere plek in Huizen waar nog steeds werd genesteld was het Vierde Kwadrant. Ditmaal niet in gronddepots, want die waren er niet of restanten daarvan waren ongeschikt gemaakt om in te gaan nestelen. De nieuwe nestelplek was een door water en wind afgekald wandje aan de rand van het Gooimeer, pal tegen de nieuw gebouwde sfinxen bij de Gooimeerpromenade. Hier bevonden zich 9 nesten.

Aan de Aristoteleslaan in Huizen werden langs een water nestelpogingen in een weekende ondernomen in een rand waar

Tabel 2. Overzicht van vanglocaties en aantal geringde vogels in 2003

Vanglocatie	Aantal data	Totale vangst	Ongeringd	Volwassen	Jong	Terugvangst
A1/A6	2	31	26	24	2	5
Nieuwe Keverdijkse Polder	1	1	1	1	-	-
Zanderij	3	137	105	39	66	32
Groeve Oostermeent	3	84	59	38	21	25
Raboes	2	81	80	33	47	1
Totaal		334	271	135	136	63

werkzaamheden werden uitgevoerd. De machinist was verge-ten de kant voor zijn vertrek af te schuinen en in de twee vrije da-gen zagen oeverwaluwen kans om enkele gaten van circa 10 cm uit te graven. Na het week-einde was het uit met de pret, waardoor de vestigingen in de kiem werden gesmoord.

In de groeve Oostermeent wa-ren de kanten voor het seizoen weer steil afgestoken en dit re-sulteerte in een kolonie met 58 nesten. Begin juni had de jeugd kans gezien om acht gaten dicht te stoppen. De grote zandbult die zich tientallen jaren voor de kolonie bevond is in de zomeer afgegraven, waardoor de af- en aanvliegmogelijkheden sterk verbeterd zijn. Het zand wordt verwerkt in het ecoduct dat bij de Zanderij in Hilversum wordt aangelegd. Hierdoor hoefden er geen grote kosten te worden ge-maakt voor de afvoer; een echte win-winsituatie.

In Eemnes werden reeds in april 70 nesten van oeverwaluwen gevonden. Die bevonden zich in twee aangelegde gronddepots aan de Noordersingel en liepen gevaar door met motoren cross-ende jeugd die tot vlak bij de nestholtes reed. Ook wande-laars met honden kwamen gere-geld langs de nesten. De kans op verstoring was dus zeer groot. Naar aanleiding daarvan is toen contact gezocht met de gemeente en het verzoek ge-daan het gebied rond de kolonie

af te zetten en er een bord met de reden daarvoor te plaatsen. Een maand later was daar nog niets gebeurd. Er vlogen toen nog wel wat oeverwaluwen rond, maar het broedsucces is onbekend. In 2004 zullen dit soort excessen zich niet meer voordoen, want dan staan er in-middels huizen.

Het Raboes in Eemnes scoorde weer goed dit jaar. De wand was met een kraan de afgelopen winter afgeschraapt en bevatte eind mei 121 nesten. De zwalu-wen moeten er hier vroeg bij zijn met hun legsels, want in de loop van het seizoen raakte de wand volledig begroeid met kruiden. De capaciteit van de wand zou nog vergroot kunnen worden door hem over een grotere lengte steil te maken.

Onbezette nestelplaatsen

Op de voormalige vuilstort bij het Naarderbos waren door le-den van de vogelwerkgroep op drie plaatsen wanden met een totale lengte van enkele tiental-len meters afgestoken. Helaas bleven twee ervan onbewoond. Ook in 2004 zullen de wanden zonodig voor bewoning worden gereedgemaakt. Hiermee wordt doorgedaan tot de definitieve inrichting van de golfbaan heeft plaatsgevonden en de voorge-stelde oeverwaluwwand aan-wezig is.

Het lijkt erop dat natuurlijke nes-telplekken boven kunstwanden worden geprefereerd. De kunst-

wand langs de A1 aan de Oost-dijk (Naarden). bleef evenals vorig jaar onbezet, terwijl de na-tuurlijke wand enkele honderden meters verder op de Naarder-meent zeer goed bewoond was. Opmerkelijk was dat in de kunst-wanden van Rijkswaterstaat in Rijswijk (Gelderland), altijd goed voor enkele honderden paren, geen enkel broedgeval werd ge-constateerd.

Op nog geen 200 m afstand van de kleine kolonie bij de sfinxen in Huizen ligt de al in 2002 aan-gelegde oeverwaluwwand op de rand van de Blaricum-meent op bewoning te wachten. Voor en in het broedseizoen wa-ren daar de voor de wand op-schietende kruiden weggemaaid en er waren een aantal stimule-ringsgaten gemaakt. Het mocht niet baten, de wand bleef onbe-woond.

Kolonies in de omgeving

Het industrieterrein De Haar bij Bunschoten was dit jaar de dichtstbijzijnde plaats met een kolonie. Als compensatie voor de broedplaatsen die verloren gingen door de verder ontwikke-lingen daar, liet de gemeente daar een kunstwand met een lengte van maar liefst 150 m aanleggen langs een aanliggen-de wetering. Na een aarzelende start kwamen 134 paren tot broeden.

Ringonderzoek

Op vijf locaties konden dit jaar de oeverwaluwen gevangen

worden voor ringonderzoek. Bij de kolonie in Bunschoten werd om de oeverzwaluwen te laten wennen aan de overgang van natuurlijke nestgelegenheid naar een kunstwand geen onderzoek gedaan. Nieuwe vanglocaties waren de kolonie in de Nieuwe Keverdijkse Polder en het Ra-boes bij Eemnes. In totaal is op elf data gevangen.

De terugvangsten hadden allemaal betrekking op oeverzwaluwen die al eerder in de betreffende kolonie waren geringd als vogel in hun eerste kalenderjaar of ouder. Diverse exemplaren waren in zo'n kolonie ook al eerder teruggevangen en keren dus jaar op jaar vanuit hun overwinteringsgebieden in Afrika terug naar hun eerdere broedplekken. Na het broedseizoen 2002 kwamen ook terugmeldingen binnen van 'vreemde' in kolonies in het Gooi gevangen oeverzwaluwen. Een exemplaar dat in 2002 in de kolonie bij Bunschoten gevangen werd, bleek in augustus 2001 in een kolonie bij Nijkerk te zijn geringd. De afstand tussen ring- en vangplaats bedroeg hier hemelsbreed slechts enkele kilometers. Een andere oeverzwaluw, teruggevangen in 2002 was het jaar ervoor in een kolonie bij Leeuwarden geringd. Hieruit blijkt dat zij zich niet altijd in dezelfde kolonie als het vorige jaar vestigen. Een derde oeverzwaluw tenslotte was als vogel in het eerste kalenderjaar in Oostermeer in Friesland (dus daar geboren) geringd en werd in de kolonie van Bunschoten gevangen, waar hij zich als broedvogel gevestigd had.

Denken aan toekomst
Voor de driehoek van de Gooi-boog in de Nieuwe Keverdijkse Polder bij Weesp zijn afspraken gemaakt met Natuurmonumenten en Holland Railconsult voor

het handhaven en inrichten van een gronddepot voor oeverzwaluwen.

Hoewel er geregeld bij besprekingen over de inrichten van de golfbaan in het Naarderbos wordt aangegeven, dat als compensatie van de plekken die voor oeverzwaluwen verloren zijn gegaan, een nieuwe wand zou moeten worden aangelegd, bestaat er twijfel of dit inderdaad zal gaan gebeuren. Op de kaarten met het inrichtingsplan staat wel een plek aangegeven maar concrete toezeggingen zijn er nog niet. In het gebied van de compensatie-eilandjes bij de haven van Huizen valt niet veel te sturen. Hier moeten we de natuur haar gang laten gaan en hopen dat af en toe afslagwandjes blijven ontstaan waar oeverzwaluwen zich kunnen vestigen. Het is ook wel eens goed ergens met de vingers vanaf te blijven. Bij de gemeente Huizen leeft het idee voor het aanleggen van een wandje oostelijk van de pier.

Van de golfbaan in Eemnes is een vraag gekomen voor de mogelijke aanleg van een oeverzwaluwwand. In 2004 zal hierover overleg plaatsvinden.

Dankwoord

Ogen en oren in het veld voor het onderzoek zijn belangrijk om de oeverzwaluwen die zich plotseling ergens vestigen te kunnen opsporen. Daarnaast moet er soms onderhoud aan wanden worden gepleegd of zijn vergunningen noodzakelijk. Ook dit jaar zetten zich hiervoor diverse personen in. De volgende personen die mij assisteerden of op andere wijze hulp verleenden wil ik hartelijk danken. Dit zijn: Gert Bieshaar, Ruud van Beusekom, Anco Driessen, Kees de Jong, Roeland de Jong, Jan Kuijer, Frans Leurs, Engbert van Oort, Mirjam Kerkhof, Jan Roothart, Harry de Rooy, Wim Smeets, Niek Venneman, Jan Verkerk, Adrie Vermeule en Teus van Vianen.

Oeverzwaluwen

Tekening: Arthur Singer